

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Alaa

Al Dakour Al Aridi

Hibridinio karo problema tarptautinėje teisėje

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Socialiniai mokslai,
Teisė (S 001)

VILNIUS 2022

Disertacija rengta 2015-2022 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas – prof. dr. Dainius Žalimas

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001, nuo 2015.10.01 iki 2019.09.25),

Mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Gintaras Švedas

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001, nuo 2019.09.26 iki 2022.09.30),

Mokslinė konsultantė – doc. dr. Indrė Isokaitė-Valužė

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001, nuo 2019.08.26 iki 2022.09.30).

Gynimo taryba:

Pirmininkas – prof. dr. Tomas Davulis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Nariai:

Prof. dr. Aurelijus Gutauskas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001),

Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Doc. dr. Skirgaile Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Prof. dr. Vitalii Gutnyk (Ivan Franko National University of Lviv, Ukraina, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2022 m. lapkričio 23 d. 11.00 val. Vilniaus uiversiteto Teisės fakulteto Kazimiero Leono Sapiegos (302) auditorijoje ir nuotoliniu būdu (gynimas hibridiniu būdu).

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, Vilnius, Lietuva

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VILNIUS UNIVERSITY

Alaa

Al Dakour Al Aridi

The Problem of Hybrid War in International Law

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Social Sciences,
Law (S 001)

VILNIUS 2022

The dissertation was prepared between 2015 and 2022 in Vilnius University.

Academic supervisor – Prof. Dr. Dainius Žalimas

(Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001, from 2015.10.01 till 2019.09.25),

Academic supervisor – Prof. Habil. Dr. Gintaras Švedas

(Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001, from 2019.09.26 till 2022.09.30),

Academic consultant – Doc. Dr. Indrė Isokaitė-Valužė

(Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001, from 2019.08.26 till 2022.09.30).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Dr. Tomas Davulis (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001).

Members:

Prof. Dr. Aurelijus Gutauskas (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001),

Doc. Dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001).

Doc. Dr. Skirgaile Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Law – S 001).

Prof. Dr. Vitalii Gutnyk (Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine, Social Sciences, Law – S 001).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 11:00 am on 23-11-2022, in Kazimiero Leono Sapiegos (302) auditorium of the Faculty of Law - Vilnius University

Address: Sauletekio av. 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania

Tel. +370 5 236 6185; e-mail: tf@tf.vu.lt

The text of this dissertation can be accessed at Vilnius University Library and on the website of Vilnius University:

www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

SANTRAUKA

1. AKTUALUMAS IR TYRIMO PROBLEMA

Tarptautinė viešoji teisė, kuri laikoma vienintele standartine nuostata ir kuri pretenduoja būti visuotinė ir nuosekli, tarp suverenių valstybių įprastai apibrėžiama įstatymais, kurie įprastai apima taisykles ir principus, nusakančius karo, taikos ir saugumo bei teritorijų apsaugos įstatymus. Tačiau šiuolaikiniuose konfliktuose lygiagrečiai išsivysto hibridinio karo sąvoka, tampanti itin sudėtingu galvosūkiu. Šis karybos tipas yra karinė strategija, kurioje, siekiant politinių tikslų, mūšio lauke persimaišo įprastinis karas, nestandartinė taktika, kibernetinės kovos veiksmai, terorizmas ir nusikalstamos veiklos¹. Tokią karybos strategiją gali kurti valstybės ir/arba nevalstybinės karinės pajėgos siekiančios destabilizuoti susidariusią tvarką, atnešti stabilizaciją į žlungančias arba žlugusias valstybes, ar sukurti tarpvalstybines grėsmes už savo operacijų teritorinių ribų. Hibridinis karas sulaukia sėkmės dėl hibridinės kovos dalyvių gebėjimų vienu metu sinchroniškai panaudoti daugelį galios instrumentų bei tikslingai pasinaudoti karinės veiklos kūrybiškumu, daugiaprasmybe, nestandartiškumu bei pažintiniais elementais². Nukentėjusios valstybės ar jų grupės įprastai įsitikina, kad jų atsako variantų pasirinkimas yra ribotas, kadangi nėra veiksmų autoriaus, kurį būtų galima vienareikšmiškai įvardinti, o ypač dėl priežasties, kad įvairios nevalstybinės karinės pajėgos šioje aplinkoje veikia kaip Trečiųjų Šalių atstovės. Tačiau nevalstybinių karinių pajėgų, įsivėlusių į netarptautinius ginkluotus konfliktus visame pasaulyje bei jų gebėjimas vykdyti operacijas kibernetinėje erdvėje bei nekinetinėmis priemonėmis nuolat auga. Šių asimetrinių konfliktų sujungimas su nestandartinėmis veikimo priemonėmis reikalauja gilesnės analizės bei taikytinų principų ir taisyklių ištyrimo.

Atsižvelgus į šiuos punktus, tokio mokslinio tyrimo aktualumą galima pagrįsti keletu aspektų. Visų pirma, konflikto Rytų Ukrainoje metu iškilo problemų, kaip suvokti karą ir taiką. Atsirado neaiškumų, kaip klasifikuoti šį konfliktą ir kokia teisė yra taikytina. Iš vienos pusės, jis buvo klasifikuojamas kaip netarptautinis ginkluotas konfliktas, pavaldus tarptautinei humanitarinei teisei. Iš kitos pusės, tai atstovaujamas konfliktas, kuriame susiduria dvi valstybės ir kuris virsta į tarptautinį ginkluotą konfliktą su platesniu Tarptautinės Teisės įsikišimu. Arba tai yra atsiradęs naujas konflikto tipas, kuriuo sutarptautinamas netarptautinis ginkluotas konfliktas. Be to, Krymo aneksavimas, kuris yra laikoma aiškiu tarptautinės teisės pažeidimu, realybėje pasirodė esanti sėkminga hibridinė operacija, kuria buvo pasiekti tokie tikslai, kuriuos būtų galėjęs pasiekti ir tarptautinis konfliktas, tačiau naudojantis daugiau smurto ir agresijos³. Kitas hibridinės veiklos pavyzdys yra Kinijos veikla Pietų Kinijos jūroje bei jos technologijų panaudojimas siekiant įtvirtinti savo pranašumą bei pareikšti teisę į daugiau teritorijų. Susidarius tokioms aplinkybėms ir atsidūrus paribyje tarp valstybių suverenumo, kuri saugo tarptautinė teisė bei hibridinių grėsmių ir decentralizuoto elgesio priemonių, tarptautinėje teisėje iškyla hibridinių kovos veiksmų problema. Pasak Aurel Sari, „Teisė ir teisinės aplinkybės yra pačiame hibridinės kovos centre“⁴, ypač kadangi hibridinių priemonių keliamos grėsmės

¹ Miuncheno saugumo konferencija praplėtė hibridiškumo sąvoką. Į ją buvo įtraukta ir diplomatinė, informacinė, karinė, ekonominė, finansinė, žvalgybos ir teisėsaugos veikla.

² MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare, Multinational Capability Development Campaign MDCD, January 2017, p.3

³ Rusijos įvykdytas Krymo aneksavimas bei įsiveržimas į rytinę Ukrainą buvo pradėti, pasitelkus pretekstą, kad saugomi etniniai regiono rusakalbiai gyventojai. Žr.: Ball J., Russia's Justification for the Annexation of Crimea, Global Security Review, June 10, 2019. Available at: <https://globalsecurityreview.com/russias-legal-plausible-justification-for-the-annexation-of-crimea/>

⁴ Sari. A., Strategy and Security Institute Workshop on Legal aspects of Hybrid Warfare, University of Exeter, 2015.

šiuolaikiniuose konfliktuose yra taikomos, siekiant pasinaudoti įstatymo „pilkosiomis zonomis“ bei spragomis.

Antra, šiandieniniai konfliktai yra paremti tuo, kad valstybės gali tikėtinaai paneigti savo dalyvavimą ginkluotuose kariniuose veiksmuose ar paremti nevalstybines karines pajėgas, kurios, iš savo pusės, yra linkusios investuoti į joms prieinamas technologijas, pavyzdžiui, į kibernetinę erdvę. Šios naujosios technologijos hibridinio karo veikėjams suteikia daugiaprasmiškumo bei gebėjimo užmaskuoti savo realią tapatybę, kad būtų išvengta bet kokios atsakomybės ar atsakomųjų veiksmų už neteisėtus veiksmus. Tarptautinė teisė susiduria su problemomis bandydama reaguoti į šiuo naujo tipo priemonių bei ginklų diegimą, ypač kadangi daugelis hibridinių operacijų yra menko intensyvumo ir todėl neperžengia ginkluoto užpuolimo ribos. Nors iš vienos pusės šiandieninė Teisė į karą (Jus ad Bellum) pakankamai aptaria jėgos panaudojimą tarptautiniuose santykiuose, tačiau hibridinių grėsmių pobūdis iškelia daugybę iššūkių. Pavyzdžiui, dėl Valstybės atsakomybės už veiksmus, kuriuos atlieka jai priskiriamų grupių agentai/atstovai. Taip pat kol kas vis dar nėra adekvačių kontrolės galimybių stebėti kibernetinę nevalstybinių karinių pajėgų veiklą. Hibridiniai priešininkai yra linkę pažeidinėti Valstybės suverenumą nekinetinėmis priemonėmis. Yra pastebėta, kad buvo kišamasi į rinkimus. Kibernetinės atakos intervencijos negalimumo principo kontekste yra suprantamos kitaip, kuomet aptariamas konkretus sektorius, į kurį ataka buvo nukreipta. Tai atspindėjo Europos Sąjungos pastaruoju metu priimtose kibernetinių atakų ribojimo priemonėse, nes jos laikomos grėsme šalims narėms, kuomet paveikiamos informacinės sistemos. Turint omenyje, kad Valstybės, vykdančios tokias operacijas, įprastai tokią veiklą vykdo per nevalstybines karines pajėgas arba atstovaujančiąsias ginkluotąsias pajėgas, įgyvendindamos kinetines ir nekinetines

<https://law.exeter.ac.uk/newsandevents/newsarchive/articles/strategyandsecurityinstitute.php>

kampanijas. Tad iškilo galvosūkis, ar yra teisėta taikyti savignos nuostatas bei karinių konfliktų teisę.

Trečia, „hibridinis“ reiškia, kad ginkluoto smurto lygmens pasiekimas yra itin aktualus, kad būtų galima taikyti Karo teisę (Jus in Bello) tiek tarptautiniame, tiek ir netarptautiniame ginkluotame konflikte. Tačiau susiliejanči riba tarp tarptautinių ginkluotų konfliktų ir netarptautinių ginkluotų konfliktų bei riba tarp kovotojų ir civilių, bei dviprasmiškas hibridinių veikėjų statusas kelia tiek teorinių, tiek ir praktinių problemų. Taigi, yra esmingai svarbu, ar Ženevos Konvencija iš esmės suteikia pakankamai aiškias nuorodas, kaip apibrėžti „pilkosios zonos“ konfliktus dėl jų menko intensyvumo bei aukšto lygmens veiksmų užslaptinimo bei kaip spręsti su jais susijusias problemas. Pavyzdžiui, nevalstybinių karinių pajėgų ar asmenų, įsitraukusių į menko intensyvumo kibernetines operacijas prieš kitą valstybę, ar žvejų Pietų Kinijos jūroje, dalyvaujančių slaptosiose operacijose, kuriomis siekiama politinių ar karinių tikslų, vaidmuo pasitelkiant propagandą, konkrečios šalies teisinę struktūrą, ekonominį spaudimą bei slaptą paramą itin sustiprina tas pačias nevalstybines karines pajėgas. Ši problema taip pat susijusi su užduotimis, kurios vykdomos 1949 metų Ženevos Konvencijos ir jos Papildomų Protokolų rėmų kontekste, o ypač kuomet konkrečiai aptariama civilių apsauga karo metu, remiantis atskyrimo principu.

Be to, remiantis tarptautine teise, karo veiksmų terminologija buvo suformuluota atskirai tiek Teisės į karą (jėgos panaudojimas, ginkluotas užpuolimas, agresija), tiek ir Karo teisės kontekste (Ženevos Konvencija ir jos papildomi Protokoliai, taikomi tiek ir tarptautiniams, tiek ir netarptautiniams ginkluotiems konfliktams) bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statuto rėmuose, kur įvardinami keturi pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai: genocidas, nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai ir agresijos nusikaltimas. Tačiau nauji tarptautinei teisei išskylantys iššūkiai sudaro dalį natūralaus proceso, kurio kontekste jau egzistuojanti teisinė

struktūra yra išbandoma. Taip paaiškėja, ar ji efektyvi, ar iš tikrųjų neveiksni, ir, jei taip atsitinka, tai ar tarptautinė teisė sugeba pasiūlyti priimtinių sprendimų, kad įstatymdavystės procesas pajėgtų išspręsti tokias problemas. Šiame kontekste Outi Korhonen pažymi, kad „hibridinio karo veiksmai gali ištrinti teisinės karo ir taikos, valstybės ir individų, agresijos ir gynybos kategorijas“⁵. Taigi, apibrėžti hibridinį karą dėl nuolatinio jo elementų (istorinių, geografinių ir demografinių) ir priemonių (ginklų, veikėjų bei technologijų raidos) kaitos bei nuolatinės teisės teorijos, apimančios karus ir tarptautinius santykius, raidos, yra nelengva užduotis. Tačiau kruopštus šiuolaikinio hibridinio karo elementų bei jo įtakos jau egzistuojančios Teisės į karą bei Tarptautinės humanitarinės teisės ištyrimas yra ne tik itin aktualus, tačiau ir gyvybiškai būtinas.

Toks tyrimas reikalauja spręsti problemas, kylančias iš Tarptautinės teisės bei Tarptautinės humanitarinės teisės įstatymų taikytinumo jėgos panaudojimui, kuomet nagrinėjami hibridinio karo veiksmai. Toks tyrimas itin naudingas ne tik tarptautinės teisės teisininkams ar teisės ekspertams, tačiau iš jo praktinę naudą gauna ir strategijų kūrėjai (politikos formuotojai) bei humanitarinės erdvės darbuotojai. Hibridinės kovos tyrimo svarba, aptariant tiek ir Teisę į karą, tiek ir Karo teisę, kyla visų pirma iš to, kad hibridiniai karo veiksmai, kuriuos vykdo nevalstybinės karinės pajėgos bei kuomet vykdomos kibernetinės operacijos, yra aktuali dėl to, kad hibridinė kova patenka į teisinę pilkąją erdvę. Todėl hibridinis karas aktualus aptariant teisinius iššūkius, kurie iškyla tiek taikos metu, tiek ir ginkluotų konfliktų situacijose, kadangi atsiranda įvairių spragų, kurias tokios kovos dalyvis gali panaudoti, kad palaikytų tokios pilkosios zonos egzistavimą. Analogiškai valstybės teisinis atsakas priklausytų nuo galimai daugeliu aspektų skirtingo teisinio konteksto

⁵ Korhonen, O., Deconstructing the Conflict in Ukraine: The Relevance of International Law to Hybrid States and Wars, German Law Journal 2015, vol. 16, p. 459.

taikos ir ginkluoto konflikto metu. Be to, teisinis hibridinio karo koncepto tyrimas kol kas nepopuliarus, kadangi patį terminą yra kur kas lengviau apibūdinti nei formaliai apibrėžti, o mokslininkų, vyriausybių bei organizacijų sukurti šio termino apibrėžimai ir tyrimai įprastai buvo kilę iš reakcijos į šiuolaikinius konfliktus; šio termino tyrimai buvo paremti atvejais, kylančiais iš suinteresuotųjų šalių interesų. Taigi, kol nebus bendrosios terminologijos, kuri galėtų paaiškinti skirtingų priemonių bei metodų suliejimą – o tai menkai tikėtina – teisės mokslininkai turėtų susitelkti į kiekvieno iš šio termino sudėtinių elementų nagrinėjimą atskirai.

2. MOKSLINIS NAUJUMAS BEI TYRIMO AKTUALUMAS

Kuomet prasidėjo tyrimas šia tema, dar nebuvo atlikta jokia išsami analizė, kaip šių sričių aptariantys įstatymai siejasi su hibridinio karo veiksmis, o ypač su tarptautinės humanitarinės teisės bei tarptautinės teisės, nagrinėjančios jėgos panaudojimą pritaikomumu. Hibridinio karo aptarimas yra itin sudėtinga ir plati tema. Visų pirma tai yra teisiškai neapibrėžtas terminas. Tai plati sąvoka, kurią sudaro daugelis elementų, kuriuos sudėtinga tiksliai įrėminti ir kurie egzistuoja labai subtilioje politikos ir įstatymo sąsajų erdvėje. Neteisinė literatūra aptarinėjanti hibridinio karo karinius ir strateginius elementus nagrinėja ir sprendžia problemas, susijusias su sukuriama ginklais bei tokių konfliktų veikėjais ir strategijomis, o taip pat nagrinėja, kaip Vakarų šalys, o ypač NATO galėtų pasipriešinti iš savo priešininkų kylančioms tokio tipo grėsmėms. Vis dėlto neteisinė literatūra yra itin svarbi tokiam tyrimui, kadangi ji pateikia hibridinio karo priemonių ir elementų apžvalgą bei įrodo, kad šiuolaikiniuose konfliktuose išryškėja akivaizdi tendencija pasitelkti hibridinę taktiką, nes, kaip jau buvo įsitikinta, tai buvo sėkminga tiek valstybių, tiek ir nevalstybinių

karinių pajėgų strategija. (Hoffman⁶, Davis⁷) aptarė hibridinio karo mąstyseną, paremtą keturiomis tarpusavyje susijusiomis charakteristikomis: strateginio konteksto suvokimas, visuminis požiūris į operacijas, polinkio ir potencialių galimybių internalizavimas bei sudėtingos situacijos, esančios ant chaoso ribos, pasitelkimas. Taip pat dar galima paminėti (Mazarr aptartą Pilkąją Zoną, kuri buvo sukurta naujosios eros konfliktuose⁸; Brands⁹ išnagrinėjo pilkosios zonos sąvoką; Berzins¹⁰ analizavo Rusijos karybą; Poplin¹¹ tyrė Rusijos ir NATO sąveiką; Witts¹² pateikė bendrąją Hibridinio karo apžvalgą).

Taip pat buvo pastebėta, kad mokslininkai ištyrė nevalstybinių karinių pajėgų panaudojimą siekiant tikslų, kurių reguliariosios karinės pajėgos arba nenori arba nėra pajėgios pasiekti įprastinėmis priemonėmis (Davis, Schlichte¹³; Ahram¹⁴ rašė apie Paramilitaristinių pajėgų vaidmenį). Taip pat buvo tiriama, kodėl valstybės naudoja nevalstybines karines grupuotes, kad joms deleguotų tam tikrus

⁶ Hoffman F., Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars, Potomac Institute for Policy Studies, December 2007.

⁷ Davis J., The Hybrid Mindset and Operationalizing Innovation: Toward A Theory of Hybrid, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas 2014.

⁸ Mazar M., Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict, US Army War College, Strategic Studies Institute, December 2015, pp. 55-67 and 72-74.

⁹ Brands H., Paradoxes of The Gray Zone, Foreign Policy Research Institute, February 2016.

¹⁰ Berzins J., The New Generation of Russian Warfare, Aspen Review Central Europe, 2014, Vol. 3.

¹¹ NATO vs. Russia: How to Counter the Hybrid Warfare Challenge, The National Interest, July 2016.

¹² Wittes B., What is Hybrid Warfare? Lawfare Blog, September 2015.

¹³ Schlichte, K., With the State against the State? The Formation of Armed Groups', Contemporary Security Policy 2009, p. 246–64

¹⁴ Ahram, A., Proxy Warriors: The Rise and Fall of State-Sponsored Militias, Stanford, Stanford University Press 2011.

smurtinius veiksmus prieš civilius gyventojus (Carey ir kt.¹⁵, Forney¹⁶). Keletas mokslininkų yra aptarę karybos ir jos teisinio konteksto evoliuciją, nagrinėjant savigną nuo nevalstybinių ginkluotų grupuočių, tačiau nepaskyrė didesnio dėmesio hibridinio karo tyrimui, teigdami, kad jis nesukuria jokių naujų iššūkių (O’Connell¹⁷; Murray bei Mansour¹⁸).

Be to, mokslininkai savo tokio pobūdžio karinių veiksmų interpretaciją parėmė tik konkrečiais konfliktais. Vis dėlto reikėtų išskirti Dr. Aurel Sari straipsnių ciklą apie hibridinius karus ir teisės panaudojimą, siekiant pakenkti oponentui¹⁹, kuriuose buvo išryškinta, kokio pobūdžio teisiniai iššūkiai kyla iš tam tikrų hibridinio karo elementų. Itin vertingi ir Michaelio Schmitto darbai bei jo indėlis į Talino Vadovą (Tallinn Manuals) nagrinėjant kibernetines atakas, kadangi buvo svarbu iširti, ar kibernetinės operacijos gali būti kvalifikuojamos kaip jėgos panaudojimas, nors jomis ir netaikoma griaunamoji ar žalojančioji jėga. Jis priėjo išvados, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas Nikaragvos atveju patvirtino, kad tokios

¹⁵ Carey, S., Colaresi, M., and Mitchel, N., Government, Informal Links to Militias, and Accountability, *Journal of Conflict Resolution* 2015, p. 850–876

¹⁶ Forney, J., Who Can We Trust with a Gun? Information Networks and Adverse Selection in Militia Recruitment, *Journal of Conflict Resolution* 2015, p. 824–849

¹⁷ O’Connell M.E., *What is War? An Investigation in the Wake of 9/11*, Martinus Nijhoff/Brill. edited vol. 2012.

¹⁸ Mansoor, P., Introduction, *Hybrid Warfare in History, Hybrid Warfare, Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*, W. Murray and P. Mansoor eds., 2012.

¹⁹ Sari, A., Legal Aspects of Hybrid Warfare, *Lawfare Blog* 2015; Sari A., Hybrid Law, Complex Battlespaces: What’s the Use of a Law of War Manual?, in Michael A. Newton ed., *The United States Department of Defense Law of War Manual: Commentary and Critique*, 2019, p 403-430 ; see also , Hybrid Warfare, Law and The Fulda Gap, in Christopher Ford and Winston Williams (eds.), *Complex Battle Spaces* , 2019, p. 161- 190

operacijos kartais gali prilygti jėgos panaudojimui²⁰; Marco Sassoli aptarė nevalstybinių karinių pajėgų vaidmenį bei būdus, kaip sustiprinti jų pavaldumą Tarptautinei Humanitarinei Teisei²¹. Dar vienas itin svarbus tyrimo šaltinis, turėjęs poveikį šio darbo tyrimui, yra Nelso Melzerio veikalas, komentuojantis Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto požiūrį į tiesioginį civilių dalyvavimą karo veiksmuose per interpretacinį vadovavimą.²² Melzeris taip pat parašė gana įdomų veikalą, atsakydamas Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto požiūrio atžvilgiu skirtingai kritikai. Tai labai aktualu mūsų tyrimo kontekstui, kadangi tiriama tiesioginio dalyvavimo kariniuose veiksmuose sąvoka, kuomet nagrinėjamos kibernetinės operacijos. Nors interpretacinis vadovavimas nėra susijęs su kibernetinėmis operacijomis, tačiau toks tyrimas gana informatyvus, kadangi jis atspindi tokių reiškinių sudėtingumą bei keliamus iššūkius. Tačiau buvo sunku aptikti išsamią hibridinių karinių veiksmų teisinio konteksto analizę, ypač toms sritims, kuriose išryškėja neaiškumai, susiję su tuo, kaip veikia hibridinio karo priešininkai, pasitelkiantys kibernetiką ir nevalstybines karines pajėgas, kuriose yra įtraukti ir civiliai gyventojai.

²⁰ Schmitt, M., *The Law of Cyber Warfare: Quo Vadis?* Stanford Law and Policy Review, Vol. 25, p. 279-289, 290-293 with regards to conflict characterization and attacks under jus in bello; see also, Schmitt M., *The Law of Cyber Targeting: Tallinn Paper No. 7*, Naval War College- Stockton Center for the Study of International Law, January 2015

²¹ Sassoli, M. *Engaging Non-State Actors: The New Frontier for International Humanitarian Law*. In: *Exploring Criteria & Conditions for Engaging Armed Non-State Actors to Respect Humanitarian Law and Human Rights Law*. Geneva: PSIO, UNIDIR, Geneva Call, 2008. p. 8-12.

²² See, *Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, adopted by the Assembly of the ICRC on 26 February 2009; Melzer N., *Keeping the Balance between Military Necessity and Humanity: A response to four critiques of the ICRC's Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities*, *International Law and Politics Journal*, Vol. 42, 2010.

Todėl šio tyrimo naujumas yra apžvalga pilkosios teisinės zonos, kurią tiek iš praktinės, tiek ir iš teorinės pusės suformuoja tam tikri hibridinių karinių veiksmų elementai. Pavyzdžiui, kibernetinių atakų technologinės savybės aptariamoms ir išnagrinėjamos joms taikytinų tarptautinės teisės taisyklių ir principų kontekste. Moksliniu tyrimu siekiama pateikti rekomendacijas, kaip spręsti galimo teisinių spragų atsiradimo problemą, visų pirma tai, kaip susilieja įvairūs aspektai – tokie, kaip nevalstybinio lygmens kibernetiniai veikėjai, geografiniai apribojimai bei Valstybių praktikos (kuomet jos nepajėgios ar nenori atitikti standartų²³, kuomet žudoma bei kuomet atsiranda pasaulinis kibernetinės kovos laukas). Tiriamos šio konteksto pjūvio problemos, susijusios su pamatiniais tiek Teisės į karą, tiek ir Karo teisės principais.

Buvo sudaryta tokia tyrimo struktūra, kad skaitytojas galėtų suprasti, kaip aktualūs principai ir taisyklės gali būti taikomi atvejams, kildinamiems iš šiuolaikinių konfliktų ir grėsmių. Šis tyrimas taip pat gali būti tinkamas pamatas pratęsti šiame tyrime nenagrinėjamų hibridinio karo elementų tyrimą, pavyzdžiui, kibernetines operacijas, kurios nepasiekia ginkluoto užpuolimo lygio (šnipinėjimas, finansiniai nusikaltimai). Taip pat šis tyrimas gali pasitarnauti kaip pamatas aptarti kitus Tarptautinės humanitarinės teisės principus, tokius kaip karinė būtinybė bei atsargumo priemonės, kurie yra itin aktualūs hibridinių karinių veiksmų kontekste.

²³ Nepajėgumo ar Nenoro Doktrina įprastai apibūdinama kaip „nukentėjusios valstybės teisė įsitraukti į savigynos veiksmus už savo teritorijos ribų, kur šios teritorijos valdytojas arba nenori, arba nėra pajėgus imtis priemonių, kad sumažinti grėsmę, kurią kelia šios teritorijos nevalstybiniai veikėjai, tokiu būdu išvengiant poreikio gauti pritarimą iš tos valstybės“. Žr.: Williams G., Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the “Unwilling or Unable” Test, University of New South Wales Law Journal, Vol. 36.2, 2013, pp. 625.

3. TYRIMO OBJEKTAS, TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Šio tyrimo *objektas* yra sutartys bei paprotinė tarptautinė teisė, susijusi su hibridiniu karu. Tokiu būdu šis objektas yra perteikiamas per tokius probleminius hibridinio karo elementus kaip, visų pirma, nevalstybinių ginkluotųjų pajėgų vaidmuo ir kibernetinės atakos. Šios problemos nagrinėjamos tarptautinės teisės, taikytinos jėgos panaudojimui bei ginkluoto konflikto teisės kontekste.

Šio tyrimo *tikslas* yra ištirti hibridinius karinius veiksmus, jiems pritaikant atitinkamą teisinį kontekstą, nagrinėjantį jėgos panaudojimą tarptautinėje teisėje bei ginkluoto konflikto teisėje bei atskleisti, ar šiuolaikiniai tarptautiniai mechanizmai gali reaguoti į spragas, kuriomis labiausiai piktnaudžiaujama hibridiniame kare. Tai siektina praplečiant tarptautinių nuostatų galią, visų pirma kadangi hibridinio karo veiksmai pastaruoju metu buvo taikomi gana plačia prasme, į kurią įeina konfliktai, kuriuose panaudojama fizinė jėga ar nefizinė jėga (pvz., kibernetinėse atakose). Tokiu būdu bus svarstomi tam tikri hibridinio karo veiksmų elementai bei jų poveikis taikytiniams įstatymams, pavyzdžiui, iššūkiai, kylantys iš kibernetinių atakų bei nevalstybinių ginkluotų grupuočių ir kaip tai susiję su Valstybės atsakomybės teisiniu pamatu ir Valstybės teisinio suverenumo principais. Taip pat bus nagrinėjamas ir šių elementų poveikis konfliktų klasifikacijai bei dalyvaujančioms šalims, žvelgiant iš ginkluoto konflikto teisės bei Tarptautinės humanitarinės teisės perspektyvos.

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, būtina atlikti šias užduotis:

- 1- Atskleisti hibridinio karo sąvokos kilmę ir raidą, aprašant ir nustatant pagrindinius jo elementus, kurie yra išskylančių teisiųjų problemų centre.
- 2- Atskleisti plėtojamą hibridinio karo sąvoką bei sumaištį, kurios siekia hibridinio karo veikėjai, naudojantys kibernetines priemones berį pasitelkdami nevalstybines karines pajėgas per

naują tarptautinio teisinio konteksto įvertinimą ir tai, kaip šiame kontekste aptariamasis jėgos nepanaudojimo principas, kokios išimtys jam taikomos, kaip nagrinėjamas teritorijos suverenumas bei neintervencijos principas, kuris yra svarbi tarptautinės teisinės tvarkos dalis.

- 3- Ištirti, kokių galimybių suteikia hibridinės priemonės ir metodai užmaskuojant tikrąją užpuolikų tapatybę bei kokią poveikį turi neaiškumai dėl jų priskyrimo, atsižvelgiant į valstybės atsakomybę už neteisėtus veiksmus pagal tarptautinę teisę kontekstą.
- 4- Nustatyti teisinius iššūkius, kuriuos hibridinis karas iškelia ginkluotųjų konfliktų klasifikacijai bei hibridinių priemonių poveikiui generuojant gretutinius konfliktus viename mūšio lauke.
- 5- Atskleisti, kokie iššūkiai tenka atskyrimo principui pagal ginkluotojo konflikto teisę bei išnagrinėti kibernetinių priemonių poveikį panaikinant aiškios atskirties ribą tarp civilių, dalyvaujančių kariniuose veiksmuose bei karinių veiksmų dalyvių.
- 6- Pateikti pasiūlymus ir rekomendacijas dėl galimai nustatytų tarptautinio lygio teisinių spragų, kad sustiprinti teisinės sistemos atsparumą bei padėti geriau suvokti tarptautinės teisės taikymą ir jos gebėjimą spręsti iš hibridinio karo sudėtingumo kylančias problemas aptariamose srityse.

4. TYRIMO METODAI

Šioje disertacijoje taikoma standartinė teisinė analizė studijuojant pirminius tarptautinės teisės šaltinius, tokius kaip sutartis, tarptautinę paprotinę teisę, bendruosius teisės principus, teismų sprendimus bei teisinę doktriną²⁴, o ypač Jungtinių Tautų Chartiją, Ženevos Konvencijas I–IV ir Protokolus I ir II, kuriais reguliuojami tiek

²⁴ Article 38 (1), Statute of the International Court of Justice (ICJ).

tarptautiniai, tiek ir netarptautiniai ginkluoti konfliktai. Be to, buvo dėmesingai peržvelgta „švelniosios teisės“ (soft law) ir mokslinė literatūra, pasitelkiant šio darbo teorinių dimensijų kokybines priemones – visų pirma todėl, kad hibridinis karas nėra pavaldus konkrečioms normoms. Teismo praktika Tarptautiniame Teisingumo Teisme ir šiame kontekste aktualūs sprendimai svarbiai prisideda formuojant universalų požiūrį į jėgos panaudojimą ir savigyną, ypač tokiais atvejais kaip Nikaragva prieš JAV, Uganda prieš Kongo Demokratinę Respubliką ar naftos platformų problematika. Naujausia Tarptautinio Teisingumo Teismo byla „Ukraina prieš Rusijos Federaciją“ (2017 metai) nagrinėja, kaip taikytina Tarptautinė Konvencija dėl Kovos su Terorizmo Finansavimu (ICFST) taikytina vykstančiam ginkluotam konfliktui rytinėje Ukrainoje bei kaip Tarptautinė Konvencija dėl Visų Rasinės Diskriminacijos Formų Panaikinimo (CERD) taikytina situacijai Kryme.

Istorinis požiūris buvo taikytas tirti karinių veiksmų raidai, remiantis šioje srityje svarbiais mokslininkais ir teoretikais, tiesiogiai ar netiesiogiai prisidėjusiais prie šiuolaikinės karybos teorijų, visų pirma išryškintiems santykių tarp Sun Dži (Sun Tsu) ir fon Klauzevico teorijų. Istorinis požiūris buvo taikytas apžvelgiant tiek senesnius, tiek ir naujausius literatūros šaltinius, tiek ankstesnius, tiek ir dabar galiojančius teisės aktus nagrinėjant karinių veiksmų raidą nuo konvencinių iki šiuolaikinių konfliktų, įskaitant hibridinę karybą. Taip buvo siekiama įvertinti ir atskleisti pokyčius teisiniame jėgos panaudojimo tarptautiniuose santykiuose ir ginkluotuose konfliktuose suvokime ir šios jėgos klasifikaciją bei spręsti naujausius iššūkius, kuriuos hibridinio karo savybės iškelia šiuo metu galiojantiems įstatymams.

Lyginamasis metodas buvo panaudotas atskleisti panašumus ir skirtumus tarp sąlygų ir principų tiek Teisėje į karą, tiek ir Karo teisėje aptarinėjant Hibridinius kovos veiksmus. Lyginamasis metodas suteikė galimybę perprasti įvairias taisykles, taikomas kibernetinėms atakoms bei nevalstybinėms ginkluotoms grupuotėms įvairių teisinių režimų kontekste. Be to, šis metodas išryškino pagrindines kliūtis,

kurias galima įžvelgti ginkluotų konfliktų klasifikacijoje bei panašumus tam tikrų operacijų, kurios gali vykti abiejų tipų konfliktuose tuo pačiu metu – tokių, kaip civilių inicijuotos kibernetinės atakos bei hibridinio pobūdžio konfliktų geografiniai apribojimai.

Teisinių dogmų metodas buvo pritaikytas ištirti šiuo metu įtvirtintus tarptautinės teisės šaltinius, nusakančius, kaip reaguoti į sudėtingus tokių formų keliamus iššūkius, ypač kuomet yra neaiškumų, kaip taikyti Teisę į karą bei Tarptautinę humanitarinę teisę hibridinėms priemonėms, visų pirma aptariant priskyrimą, valstybių atsakomybę už neteisėtus veiksmus bei kibernetinio konflikto atveju kovotojų ir civilių atskyrimo principą.

Indukcinis metodas leido nustatyti įstatymo taisykles stebint įstatymų efektyvumą šiandieniniuose konfliktuose, visų pirma konfliktuose Sirijoje ir Ukrainoje dėl jų sudėtingo pobūdžio, kuris itin aktualus, praktiškai susidūrus su hibridiniais kariniais veiksmais.

Loginis ir dedukcinis metodai buvo panaudoti pateikiant rekomendacijas bei formuluojant kiekvieno skyriaus išvadas, kurios pasitarnavo papildant ir vedant šį tyrimą ir nagrinėjant teorijas, kaip būtų galima nustatyti santykį tarp hibridinio karo ir tarptautinės teisės.

5. STRUKTŪRA

Šios disertacijos *struktūra* apima įžangą, tris dalis bei išvadas. Tokia struktūra siekiama palengvinti karinių veiksmų sąvokos suvokimą bei jos raidą nuo įprastinio prie hibridinio karo, tarptautinės teisės tyrimą bei jos pritaikomumą hibridinio karo veiksmams bei nustatymą spragų, kuriomis galėtų pasinaudoti konfliktuojančios pusės (kibernetinės priemonės, valstybinės ir nevalstybinės ginkluotosios grupuotės).

Pirmasis skyrius pateikia istorinį karybos raidos kontekstą, o būtent Sun Dzi „Karo menas“ ir fon Klauzevico „Apie karą“ veikalų teorijose, kurias naujai interpretuoja šiuolaikiniai karybos teoretikai

dėl jų svarbos ir aktualumo šiuolaikiniam kontekstui. Be to, šiame skyriuje aptariama ginkluotojo konflikto teisinės interpretacijos ir terminologijos raida, apžvelgiant tarptautinius dokumentus bei mokslininkų veikalus, ypač parašytus po Jungtinių Tautų Chartijos paskelbimo. Paskutinioji šio skyriaus dalis aptaria Hibridinio karo sąvoką; šiuo tikslu apžvelgiami literatūroje pateikiami apibrėžimai ir Hibridinio karo priemonės. Skyrius baigiamas aprašant probleminius Hibridinio karo bruožus bei priemones (nevalstybinės ginkluotos grupės bei kibernetinės operacijos). Iš kitos pusės, žvelgiant iš platesnės šiuolaikinių konfliktų perspektyvos, įstatymo instrumentalizavimas (kuomet Valstybės suformuoja Karo teisę) tiek tarptautiniu, tiek ir valstybės vidaus įstatymų lygiu leidžia įteisinti tokių pajėgų veiksmus bei išlaikyti manevro laisvę. Taip pat tokiu būdu prieš veiksmą padaromi neteisėtais ir apribojama prieš manevro teisė²⁵. Ši problema aptariama kaip hibridinio karo sąvokos kilmės ir raidos dalis.

Antrajame skyriuje tiriama, kaip Teisė į karą taikytina probleminių hibridinio karo elementų atžvilgiu. Čia apžvelgiamos veiklos, kurios pažeidžia taikos būklę bei kelia grėsmę tarptautiniam saugumui bei nagrinėjamas teisėtas jėgos panaudojimas Jungtinių Tautų Chartijos kontekste. Atsižvelgiama į tai, kad pirmajame skyriuje nagrinėjamas teorinis pamatas kaip uždrausti jėgos panaudojimą tarptautine teisė svarstant kai kurias sudėtingiausias Hibridinio karo savybes ir priemones (Kibernetika ir Nevalstybinės karinės grupuotės). Šiame tyrime dėmesys nukreipiamas į priemones, kurios galėtų prilygti jėgos panaudojimui ginkluotos agresijos kontekste, kas yra laikytina riba, kurią peržengus atsiranda ginkluotas užpuolimas bei kas yra savignyos teisė. Šiuo tikslu apibūdinami ir įvertinami elementai, kategorizuojantys ginkluotą užpuolimą (materialūs bei veikėjų elementai), būtinybės ir proporcingumo principai savignyoje bei teisė panaudoti jėgą prieš nevalstybines karines grupuotes, veikiančias iš

²⁵ Sari A., Dear Geneva: Let's Talk Hybrid Warfare. A Reality Check, Conference Presentation at Geneva Centre for Security policy (GCSP), 2019.

kitos valstybės teritorijos. Visų pirma aptariamas priskyrimo testas ir jo svarba efektyviai ir visuotinei kontrolei. Buvo pastebėta, kad reikia griežtesnių reikalavimų, kurie apimtų smulkaus masto užpuolimus. Šioje tyrimo dalyje taip pat aptariama priskyrimo daugiaprasmybė bei testai (faktiškumo ir bendrasis), kurie tam tikrose srityse pasirodė esantys neadekvatūs ir atskleidė kibernetinių atakų prieš Valstybės suverenumą sudėtingumą bei atsakomybę už neteisėtus veiksmus. Šiame skyriuje taip pat buvo ištirta Deramo kruopštumo taisyklė, kuri gali būti pritaikyta kaip teisinis gynybos būdas panaudojant jėgą prieš kibernetines atakas.

Trečiasis skyrius aptaria Ginkluotųjų Konfliktų Teisę bei Tarptautinę humanitarinę teisę, susijusią su hibridiniu karu. Šiame skyriuje dėmesys sutelkiamas į bendrąją Ženevos Konvencijų ir jų papildomų protokolų suvokimą, ginkluotų konfliktų klasifikaciją bei konflikto šalis. Visų pirma, kadangi hibridinis karas ištrina ribas, atskiriančias karą ir taiką, taip pat sutrikdoma ir pati konfliktų bei juose dalyvaujančių šalių klasifikacija. Pirmojoje skyriaus dalyje aptariami tarptautiniai ir netarptautiniai ginkluotieji konfliktai ir įvertinamas skirtumas tarp taisyklių, kurios taikomos skirtingiems konflikto tipams (visų pirma pagal 1949 metų Ženevos Konvencijų 2 ir 3 straipsnius). Be to, aptariami iššūkiai, kylantys iš kibernetinių nevalstybinių ginkluotųjų pajėgų panaudojimo bei Tarptautinės humanitarinės teisės ribotumo netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. Šioje tyrimo dalyje taip pat nagrinėjami šiuolaikiniai ginkluotieji konfliktai (pavyzdžiui, Sirijoje), kuriuose viename mūsų lauke vyksta ir tarptautinis, ir netarptautinis ginkluotasis konfliktas. Taip pat įvertinama, ar čia taikytinos taisyklės yra pakankamos spręsti hibridinių priemonių ir metodų sudėtingumą bei ar yra įmanoma išnaikinti skirtumą tarp taisyklių, kurios taikomos skirtingiems konflikto tipams, nes tai būtų naudinga siekiant išvengti visų šių neaiškumų.

Be to, trečiajame skyriuje aptariamas atskyrimo principas, kuris yra Tarptautinės humanitarinės teisės pagrindas. Čia visų pirma nagrinėjamas atskyrimas tarp civilių objektų ir karinių tikslų, ypač

kibernetinėse operacijose, kariniai veiksmai, kylantys iš sunaikinimo skiriamosios ribos tarp kovotojų ir civilių, tiesiogiai dalyvaujančių kariniuose veiksmuose bei vertinama, kokie yra trys sudėtiniai tiesioginio dalyvavimo kariniuose veiksmuose elementai (žalos slenkstis, tiesioginis priežastingumas bei kryptingas vienos iš šalių palaikymas) ir papildomas elementas – tęstinė kovojimo funkcija. Šioje tyrimo dalyje daug dėmesio skiriama kibernetinėms operacijoms, kurias vykdo civiliai hakeriai bei jų statuso prieštaravimui šiuolaikiniuose konfliktuose. Disertacija užbaigiama išvadomis.

6. PAGRINDINIAI GINAMIEJI TEIGINIAI

1. Hibridinio karo veiksmai yra plačiai paremti tradicinių karybos priemonių derinimu su šiuolaikinėmis technologijomis ir decentralizuotomis operacijomis (kibernetinės operacijos, nevalstybinės ginkluotosios grupės, teisės panaudojimas, siekiant pakenkti oponentui ir t.t.). Šių galimybių ir resursų daugimodalumas sukuria teisinę asimetriją ir leidžia pasinaudoti šiandieninėje tarptautinėje teisėje esančiais teisiniais neaiškumais.

2. Tarptautinė teisė, reguliuojanti jėgos panaudojimą tarptautiniuose santykiuose gali išspręsti grėsmes, kylančias iš Hibridinės karybos. Tačiau, paneigiamumas bei priskiriamumo nebuvimas bei aukštesnis lygmuo, reikalingas įtvirtinti „efektyvią arba bendrąją kontrolę“ hibridinių veikėjų atžvilgiu, ypač kibernetinėje erdvėje, silpnina valstybių atsakomybės už savo neteisėtus veiksmus lygmenį. Deramo kruopštumo taisyklė yra gerosios praktikos pavyzdys, kaip yra galima kurti prevencines priemones bei sumažinti problemas, susijusias su priskiriamumu dėl sudėtingo kibernetinių operacijų pobūdžio bei nevalstybinių ginkluotųjų grupuočių vaidmens

ir dėl visuotinio principo, kaip elgtis su tokiomis operacijomis nebuvimo ir aiškaus minimalaus standarto slenksčio neturėjimo.

3. Neintervencijos ir nesikišimo principai yra gerai įtvirtinti šiuolaikinėje teisėje, kad būtų galima spręsti problemas, susijusias su hibridinės karybos sudėtingumu. Tačiau hibridinių operacijų daugiaprasmiškumas, kylantis iš jų įvairaus intensyvumo, sukuria teisinių iššūkių, kuomet tiriami priverstiniai elementai ir kuomet nėra susitarimo, kaip vertinti tam tikrus elementus apibūdinančius kriterijus (spaudimo taikymas, nusikaltusios pusės gauta nauda).

4. Tarptautinė Humanitarinė Teisė gali spręsti hibridinės karybos sudėtingumą, kadangi ji yra sukurta per du pagrindinius šaltinius. Ženevos teisė kaip taisyklių kodeksas saugo nukentėjusiuosius nuo karinių konfliktų, o Hagos teisė yra sudaryta iš nuostatų, reguliuojančių karinių veiksmų vykdymą ginkluotuose konfliktuose ir suteikia aiškų atskyrimą tarp tarptautinių ir netarptautinių ginkluotųjų konfliktų. Kadangi Hibridinio karo kovotojai įprastai neigia bet koki dalyvavimą konflikte, netarptautinio ginkluotojo konflikto teisinis reguliavimas yra taikytinas daugeliu atvejų, kuriuose dalyvauja nevalstybinės ginkluotosios grupuotės, kadangi atskaitos taškas, kvalifikuojantis tarptautinį ginkluotą konfliktą yra tikslingai žemas. Dviejų tipų konfliktų koegzistencija viename mūšio lauke yra dominuojantis šiuolaikinio hibridinio karo bruožas. Geografinis netarptautinio ginkluoto konflikto apribojimas turi būti aiškiai nusakytas tarptautinėje humanitarinėje teisėje, kadangi gausėja kibernetinių operacijų, vykdomų iš teritorijų, neįsitraukusių į konfliktą. Visos ankstesnės spragos prileidžia tam tikrą pateisinimą, pavyzdžiui, tikslingam žudymui. Todėl Valstybės turi primesti „nepajėgumo ar nenorėjimo“ doktriną, o tuo būdu iškyla didesnis pasaulinių kovų pavojus ir iš jo kylantis poveikis tarptautiniam saugumui ir taikai.

5. Hibridinė karyba sumenkina skiriamąją liniją tarp civilių ir kovotojų bei jų objektų (civilių objektų ir karinių tikslų). Ši riba yra kertinis Tarptautinės humanitarinės teisės principas. Todėl dvigubos paskirties kibernetinė infrastruktūra privalo būti traktuojama kaip civilinė infrastruktūra netgi tuomet, kai vykdomos kibernetinės operacijos, kuriomis bus sumažintas atskyrimo sudėtingumas, ypač kibernetinėje sferoje. Taip pat tiesioginio dalyvavimo kariniuose veiksmuose sąvoka dar nėra nusistovėjusi ir nepakankamai aptaria kibernetinių operacijų iššūkius hibridinės karybos laikais, ypač aptariant Tiesioginį priežastingumą, žalos slenkstį bei besitęsiančios kovinės funkcijos sąvoką.

7. IŠVADOS

Apibendrinant hibridinės karybos tyrimą, visų pirma kibernetines atakas ir nevalstybines karines pajėgas kontekste tarptautinės teisės, aptariančios jėgos panaudojimą bei tarptautinės humanitarinės teisės kontekste, galima pateikti šias išvadas:

- 1- Analizuojant karybos raidą nuo tradicinės iki šiuolaikinės, prieinama išvada, kad hibridinė karyba nėra naujas reiškinys. Priešingai, jau Sun Dzi ir fon Klauzevico teorijos paaiškino visų šiuolaikinių konfliktų tipus, įskaitant ir hibridinį pobūdį. Šiuolaikinė hibridinė karyba išryškina keletą teisinio neaiškumo sričių tarptautinėje teisėje ir suteikia aktualią ir potencialiai naudingą analitinę struktūrą vertinti santykį tarp Tarptautinių teisinių režimų, aptariančių jėgos panaudojimą ir ginkluotojo konflikto teisę šiuolaikinės karybos scenarijuose. Pagrindinis hibridinės karybos bruožas yra teisinė asimetrija, kadangi kovos dalyviai yra linkę neigti savo atsakomybę už hibridines operacijas tam, kad išvengtų teisinių pasekmių už savo veiksmus. Valstybių ir nevalstybinių veikėjų panaudojama šiuolaikinė technologija sukuria asimetrišką teisinę aplinką,

kadangi valstybės, kurios ir toliau paklūsta įstatymui, atsiduria konkurenciškai nepalankioje padėtyje lyginant su savo priešininku, besinaudojančiu teisinėmis spragomis ir pažeidinėjančiu tarptautinės teisės taisyklės. Be to, teisės panaudojimas, siekiant pakenkti oponentui yra viena iš priemonių, keliančių neaiškumą dėl taikytinos teisės bei teisinės atsakomybės už veiksmus, remiantis iš tokios teisės kylančiais teisiniais neaiškumais. Priešininkai (tiek valstybės, tiek ir nevalstybinės ginkluotosios grupuotės) naudojami teisiųjų apribojimų trūkumais, su kuriais susiduria šalis ieškovė, o iš to kyla asimetriniai kovos veiksmai, kuriuose pažeidinėjami įstatymai.

- 2- Draudimas panaudoti jėgą tarp valstybių yra šiuolaikinės tarptautinės teisės kertinis akmuo, kuris taikomas ir senosioms, ir naujosioms grėsmėms, įskaitant hibridinę karybą, pasitelkiant kibernetines operacijas bei nevalstybinių ginkluotųjų grupuočių panaudojimą. Buvo prieita išvados, kad ginkluotojo užpuolimo atskaitos taškas, aptariant hibridinę karybą, o ypač kalbant apie menko intensyvumo antpuolius, sumenkina ginkluotojo užpuolimo sąvokos efektyvumą, kadangi tokios operacijos palaiko tam tikrą lygį, kuris nepasiekia ginkluotojo užpuolimo slenksčio, tačiau atneša tokius pačius rezultatus, kaip ir plataus masto ginkluotas užpuolimas. Vis dėlto užpuolimai, kurie veda prie „esminių saugos elementų sutrikdymo, sumenkinimo ar sunaikinimo“ yra laikomi tinkamais kvalifikuoti ginkluotąjį užpuolimą. Šiame darbe propaguojama įvykių kaupimosi teorija, taikytina sekoms atskirų menko intensyvumo antpuolių tam, kad netgi ir menko intensyvumo operacijos sujungtos į visumą galėtų pasiekti ginkluotojo užpuolimo kvalifikacinį slenksčių. Vis dėlto būtina užtikrinti, kad toks vertinimas atitiktų Jungtinių Tautų Chartijos pagrindinę teisinę mintį ir tikslą bei atitiktų esminius teisinius proporcingumo ir būtinybės reikalavimus.

- 3- Teisė į savignyą prieš nevalstybines ginkluotas grupuotes suteikiama tarptautinėje teisėje, aptariančioje jėgos panaudojimą, kur nėra ribojančio teiginio, kas yra galimas Valstybių ginkluotų užpuolimų sukėlėjas. Šioje disertacijoje įrodinėjama, kad teisė panaudoti jėgą savignyai be pritarimo iš teritorinės valstybės, iš kurios kyla kitos valstybės teritorijos anpuoliai, vykdomi nevalstybinių ginkluotųjų grupuočių, nesvarbu, ar vykdomi kinetinėmis, ar virtualiosiomis priemonėmis, vis dar nėra apspręsta, ir iš to gali kilti neteisėtas valstybės, iš kurios kilo pradinė ataka, suverenumo pažeidimas. Hibridinė karyba intensyviai remiasi priskyrimo užmaskavimu, todėl itin aktualu, kad įstatymas dėl jėgos panaudojimo būtų galimas tinkamai pritaikyti, ypač reaguojant į grėsmes valstybių suverenumui ar jo pažeidimą. Tam būtina sukurti teisinį pamatą, kuris nusvertų teritorinio suverenumo principą bei jėgos panaudojimo draudimą, pavyzdžiui, priimant Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliuciją.
- 4- Tiriant nepajėgumo ir nenoro standartą, teigiama, kad tam, kad šis standartas būtų laikomas taisykle, o ne valstybių tik konkrečiam tikslui priimtu sprendimu, reikia, kad atsirastų šio principo sistemingo ir plataus taikymo praktika, kurią lydėtų iš įstatymo įtvirtinimo kylanti teisinė nuostata. Kol kas to dar nėra pasiekta, nors šį principą ir remia gana daug valstybių. Prieinama išvados, kad iš kitos valstybės teritorijos kylančios kibernetinės grėsmės remiantis šiuo standartu gali kelti grėsmę valstybės suverenumui, nes valstybė gali norėti užgniaužti šią grėsmę, tačiau būti nepajėgi to įgyvendinti dėl sudėtingo kibernetinės erdvės pobūdžio. Remiantis čia aptariamu standartu, būtina atsižvelgti į valstybės, iš kurios kyla tokios grėsmės, technines galimybes nustatyti ir sukliudyti tokias operacijas, nes kitu atveju intervencija būtų laikytina pamatinių tarptautinės teisės principų pažeidimu.
- 5- Kuomet egzistuoja du vienas kitam prieštaraujantys standartai dėl efektyvios ir bendrosios kontrolės, kylantys iš skirtingų

teisinių režimų, paaiškėjo, kad nėra vieningo reguliuojančiojo mechanizmo, taikytino šiuolaikinėms grėsmėms, ypač kuomet tarptautinio lygmens veikėjai vardan savo interesų įtvirtinimo nepaiso tam tikrų taisyklių. Kibernetinių operacijų pobūdis neatitinka klasikinių patikros testų, kuriuos įdiegė Tarptautinis baudžiamasis Tribunolas buvusiai Jugoslavijai bei Tarptautinis Teisingumo Teismas. Buvo prieita išvados, kad hibridinė karyba vykdant tarptautinį poveikį turinčias operacijas perkelia taikytiną teisę dėl jėgos panaudojimo į erdvę, kur ištempiamos įstatymų ribos, ir valstybėms tenka priiminti situacinius sprendimus, siekiant tokių operacijų sukliudymo. Taip gali atsirasti dėsningumas, iš kurio galimai išsivystys sutartinė taisyklė. Disertacijoje teigiama, kad pagal šiaurines taisykles valstybių galios praplėtimas panaudoti jėgą savigynai nuo kibernetinių operacijų, pašalinant reikalavimą tokius veiksmus priskirti kokiam nors kitai valstybei, būtų šios valstybės suverenumo pažeidimas.

- 6- Ištyrus suverenumo principą hibridinės karybos kontekste, buvo prieita išvados, kad, jei valstybė pasinaudoja savo galia – per valstybinius veikėjus, nevalstybinius veikėjus, ar atstovus – kitos valstybės teritorijoje, tai būtų šios valstybės suverenumo pažeidimas. Atskaitos taškas, kuriuo nustatomas valstybės ir jos organų įsitraukimas, kad būtų sukeltas valstybės suverenumo pažeidimas, yra priklausoma nuo kiekvieno konkretaus atvejo įvertinimo, jei jokios kitos tarptautinės teisės taisyklės nėra taikytinos aptariamam incidentui. Suverenumo principas valstybių kibernetinei veiklai taikomas lygiai taip pat, kaip ir nekibernetiniame kontekste. Įsikišimo į Valstybės-taikinio teritorijos vientisumą lygis ir kišimasis į iš prigimties vyriausybines funkcijas arba jų uzurpavimas yra dvi priemonės, atspindinčios, kaip suverenumo pažeidimas yra traktuojamas kaip pamatinė taisyklė tarptautinėje teisėje. Disertacijoje buvo prieita išvados, kad nestandartinės savybės, kuriomis pasižymi kibernetinė erdvė, privedė prie to, kad nėra jokio susitarimo,

koks turi būti poveikio lygmuo bei koks yra minimalus slenkstis kibernetiniame kontekste.

- 7- Siekiant pašalinti kibernetinės erdvės sudėtingumą, valstybės turi pareigą kliudyti kenksmingas kibernetines atakas. Nukentėjusios valstybės, harmoningai besiremdamos Tarptautine humanitarine teise bei tarptautine paprotine teise, gali imtis veiksmų, kad valstybė, iš kurios teritorijos vyksta tokie veiksmai, būtų priversta veikti pagal savo tarptautinius įsipareigojimus, jei šioji atsisakytų imtis veiksmų. Disertacijoje buvo pasiūlyta, kad Deramo kruopštumo standartas suteikia prevencinę kompensacinę priemonę. Pakankamas kruopštumas yra laikomas teisiniu elgesio standartu, kurio turinys ir mastas gali kisti priklausomai nuo taikytinos pamatinės tarptautinės teisės taisyklės. Šis standartas taip pat buvo sukurtas ginkluotojo konflikto kontekste, ypač atsižvelgiant į elgesio įsipareigojimą, kad Valstybės imtųsi prevencinių ir represinių priemonių. Šis standartas suteikia gerąją praktiką formuojant prevencinę nuostatą bei mažina sudėtingumą, siejamą su kibernetinių veiklų priskyrimu bei sustiprina ginkluotųjų konfliktų teisę ir šios teisės laikymąsi. Disertacijoje teigiama, kad tam, kad būtų pasiektas pilnas Deramo kruopštumo principo funkcionalumas, būtini tam tikri patobulinimai, pavyzdžiui, kibernetinės erdvės kontrolės lygmuo, techninis įmanomumas bei valstybių gebėjimas stebėti savo kibernetines sienas ir nustatyti minimalias ribas; kitu atveju Deramo kruopštumo principas gali tapti provokacijų įrankiu bei potencialia karybos teisiniais veiksmais priemone, kuria būtų pasinaudota tvarkai sutrikdyti.
- 8- Tarptautinė humanitarinė teisė taikoma ginkluotiems konfliktams, nepaisant to, kokio tipo ginklai ar metodai yra panaudojami. Sąveika tarp Tarptautinės humanitarinės teisės ir Tarptautinės žmogaus teisių teisės, kuri anksčiau pasižymėjo vientisumu, susidūrė su būtinybe pašalinti neaiškumą, kylantį iš hibridinių konfliktų, ištrinančių ribą tarp taikos ir karo meto. Šios dvi atskiros tarptautinės teisės šakos veikia lygiagrečiai,

kad užpildytų teisėtvarkos spragas apsaugant asmenis. Tačiau tam tikrose situacijose gali atsirasti klaidingas suvokimas dėl to, kaip abi šios teisinės sistemos gali būti taikomos kartu. Šios problemos kyla iš teroristinių bei kibernetinių operacijų netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose. Taip paveikiama „lex specialis“ taisyklė, kuri taikoma, kuomet du principai sutampa. Tad buvo pasiūlyta, kad šiuolaikinių konfliktų prigimčiai aptarti būtina sukurti bendrojo taikymo taisykles, kurios suteiktų hibridinį požiūrį, paremtą konflikto elementais.

- 9- Tiriant kibernetines atakas, kurias vykdo nevalstybinės ginkluotosios grupuotės netarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose ir kuomet Tarptautinė humanitarinė teisė yra apribota geografinio principo, disertacijoje yra teigiama, kad antpuoliai, kylantys iš kovos veiksmuose nedalyvaujančių valstybių kelia problemų, kuomet nukentėjusi Valstybė yra įsitraukusi į netarptautinį ginkluotą konfliktą. Tyrime buvo prieita išvados, kad netarptautiniai ginkluoti konfliktai neturėtų prasiplėsti į neutralių valstybių teritorijas be jų sutikimo dėl nestabilaus šiuolaikinių konfliktų pobūdžio bei nevalstybinių karinių pajėgų vaidmens kibernetinėje erdvėje. Tai gali atvesti prie katastrofiško pasaulinio karo. Tokie užpuolimai nepatenka į teisinį vakuumą, kuriame Teisė į karą bei kiti teisiniai režimai ima liesti Valstybės atsakomybę dėl nesugebėjimo užtikrinti, kad jos teritorija nebūtų naudojama vykdyti operacijoms prieš kitą valstybę.
- 10- Kad būtų galima taikyti tarptautinę humanitarinę teisę, kibernetinės operacijos tarptautiniuose ginkluotuosiuose konfliktuose privalo pasiekti smurto slenkstį lygiai taip pat, kaip ir tradicinės karybos priemonės bei ginklai. Kibernetinės operacijos, vykstančios atskirai nuo kinetinių atakų, nepasiekia ginkluoto smurto lygmens. Jos yra pavaldžios arba konkrečios šalies, arba žmogaus teisių teisei. Disertacijoje siūloma, kad kuomet tokios operacijos vykdomos hibridiniu būdu ir pasitelkiamos kinetinės arba nekinetinės priemonės, ir jos

kaupiamuoju principu pasiekia ginkluotojo užpuolimo lygmenį, turėtų būti taikoma tarptautinė humanitarinė teisė. Reikia, kad tarptautinės humanitarinės taisyklės būtų praplėstos taip, kad jos apimtų ir kibernetines atakas, sukeliančias sunkaus lygmens duomenų praradimą arba finansinius nuostolius (kas įprastai nepasiekia masto ir poveikio slenksčio), kuomet į tokias atakas žiūrima kaip į platesnio masto operacijos dalį.

- 11- Tiriant tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto koegzistenciją viename mūšio lauke, disertacijoje buvo teigiama, kad hibridiniai veikėjai gali sėkmingai derinti ir suskaidyti savo veiksmus, remdamiesi teisiniu režimu, kuris Ženevos Konvencijų rėmuose jiems teikia platesnę apsaugą. Disertacijoje siūloma, kad reikia išnaikinti tam tikras ribas tarp skirtingų straipsnių, praplečiant Ženevos Konvencijos antrojo straipsnio galiojimą mišriems konfliktams taip, kad sulaikymo atveju būtų nepriimtinas nelygiavertis humaniškas elgesys tam, kad šis straipsnis būtų taikomas, nagrinėjant sužeistųjų ir karo belaisvių statusą, kuris skiriasi tarptautinių ir netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju. Be to, būtų sąžiningiau, jei asmens atveju taikomas humaniškas elgesys būtų paremtas paties žmogaus statusu, o ne konflikto statusu.
- 12- Tiriant hibridinės karybos priemonių poveikį atskyrimo principui, buvo prieita išvados, kad kibernetinės operacijos sukuria pilkąją teisinę zoną, aptariant taikymosi į civilinius objektus legalumą bei atskiriant juos nuo karinių tikslų. Kadangi tarptautinėje humanitarinėje teisėje nėra išsamaus humanitarinių operacijų apibrėžimo, reikia aiškiai apibrėžti dvigubo panaudojimo objektus, remiantis atskyrimo principu. Nors tarptautinė humanitarinė teisė ir laiko, kad bet koks civilinio objekto panaudojimas kariniais tikslais, įskaitant ir kibernetinę infrastruktūrą, paverčia tokį objektą kariniu, tačiau disertacijoje teigiama, kad tai turės tiesioginį poveikį civiliams gyventojams dėl kibernetinės erdvės daugybinio jungiamumo pobūdžio. Taip pat įvykdytu „tikslu testu“ buvo pažymėtas planuojamas

būsimas, o ne tikrasis kibernetinės infrastruktūros panaudojimas. Taigi, kuomet tokia infrastruktūra pasižymi dvilypiu panaudojimu, kyla pavojus iš atskyrimo principo, kadangi tarptautinė humanitarinė teisė nepateikia jokių aiškių standartų ir nenurodo, koks galėtų būti pobūdis tų objektų, į kuriuos gali būti nukreiptos kibernetinės atakos, nepažeidžiančios atskyrimo principo. Disertacijoje teigiama, kad „tikslo testas“ turi būti įtvirtintas su aukštesniu slenksčiu tam, kad teiktų kuo didesnę apsaugą civiliams gyventojams ir jų objektams bei taip pat apimtų svarbiausius civilinius duomenis, tokius, kaip medicininę informaciją.

- 13- Hibridinė karyba turi poveikį ribos tarp kovotojų ir civilių suliejimo, ypač kalbant apie tuos civilius, kurie dalyvauja kariniuose veiksmuose kibernetinėmis priemonėmis. Interpretacinės Gairės siūlo tris elementus, kurie įrodytų, kad civiliai Tiesiogiai dalyvauja karo veiksmuose (žalos slenkstis, tiesioginis priežastingumas ir kryptingas vienos iš šalių palaikymas), dar pridėdant papildomą sąvoką, kad turi būti taikytina nepalaužiamos kovos veiksmų funkcija. Tiriant šiuos elementus civilių asmenų kibernetinių veiksmų atžvilgiu, buvo prieita išvados, kad kibernetinės erdvės pobūdis neatitinka aukščiau išvardintų elementų. Kibernetinės atakos nesiliauja, kuomet užpuolėjai nutraukia savo operacijas, todėl daugeliu atvejų netaikytinas tiesioginis užpuolimas tada, kai, pavyzdžiui, kai kaltininkai skleidžia kenkėjišką programinę įrangą. Analogiškai kibernetines atakas galima identifikuoti po jų blogojo veiksmo – tuomet, kai hakeriai jau yra atgavę savo civilinį statusą. Tai iš šio konteksto panaikina vienos iš šalių kryptingo palaikymo kriterijų, per kurį tokia statuso atsisakymo ir atgavimo sąveika leidžia hibridiniams veikėjams vykdyti pasikartojančias (daugkartines) operacijas, tuo pačiu metu įgaunant tam tikrą imunitetą. Kuomet Tiesioginio dalyvavimo sąvokoje aptariamas „laikinumo diapazonas“ kibernetinių veiksmų atžvilgiu, disertacijoje prieita išvados, kad ši sąvoka

nėra pakankamai sureguliuota tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir kad ji civilių kibernetinių kovotojų nelaiko teisėtais kovotojais. Tokiu būdu atsiranda didžiulė atskyra dėl elgesio su tokiais asmenimis, kuomet jie paimami į nelaisvę ar sulaukomi, lyginant juos su įprastiniais teisėtai veikiančiais civiliais kovotojais, naudojančiais konvencinius ginklus.

INFORMACIJA APIE AUTORIŲ

ASMENINĖ INFORMACIJA:

Alaa Al Dakour Al Aridi, gimė 1988 rugpjūčio 13

Išsilavinimas:

2006–2010: Teisės bakalauras – Beirut Arab University;

2010–2012: Tarptautinių santykių diplomatas – Beirut Arab University;

2013–2015: Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės magistras – Vilniaus universitetas;

2019: Vizituojantis mokslininkas. Walther Shucking Institute for International Law – Kyllis, Vokietija.

2015–2022: doktorantas, Teisės fakultetas - Vilniaus universitetas.

Darbo patirtis:

2020 – iki dabar: Vyresnysis pinigų plovimo prevencijos specialistas, Finansinės žvalgybos skyrius – Western Union.

2017–2019: Tyrėjo pagalbininkas, European Patent Office Project, BERENT.

2013–2015: Teisinis ir tarptautinis koordinatorius, Libano jungtinių Tautų Asociacija.

2011-2013: Teisinis padėjėjas tarptautinio arbitražo tarnyboje – Libanas.

AUTORIAUS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMATIKA

Al-Aridi A. (2018) “The Virtual Trojan Horse in Modern Conflicts”. Teise, 1070, pp. 66-80. DOI:10.15388/Teise.2018.107.11824.

Al-Aridi A. (2019) “Legal Complexities of Hybrid Threats in the Arctic Region”, Teise, 1120, pp. 107-123. DOI: 10.15388/Teise.2019.112.6.

MOKSLINĖS KONFERENCIJOS

Al-Aridi A. (2016) An Interdisciplinary Approach to Combat Isis: Legal, Political, and Socio-Economic. 4th International Conference of PhD Students and Young Researchers 2016, pp.37-44. ISBN 978-609-459-693-3.

Al-Aridi A. (2017) How Hybrid is Modern Warfare? International Network of Doctoral Studies, 5th International Conference of PhD Students and Young Researchers, How Deep Is Your Law? Brexit. Technologies. Modern Conflicts; pp. 8-16. ISBN 978-609-459-853-1.

Al-Aridi A. (2018) The Disparity between Current Legal Framework and Digital Transformation Development in GCC, 6th International Conference of PhD Students and Young Researchers, Digitalization in Law, ISBN 978-609-459-986-6, pp. 6-14.

Vilnius University Press
9 Saulėtekio Ave., Building III, LT-10222 Vilnius
Email: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Print run 40